

SIGMUND FREUD

Aan gene zijde van
het lustprincipe

VERTALING

Thomas Graftdijk

ANNOTATIES

James Strachey & anderen

VOLLEDIG HERZIEN & BEZORGD DOOR

Wilfred Oranje

BOOM — AMSTERDAM

KLEINE KLASSIEKEN

Oorspronkelijk verschenen onder de titel *Jenseits des Lustprinzips* bij de Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig/Wenen/Zürich 1920.

© Nederlandse editie Boom uitgevers Amsterdam, 2022

Deze uitgave in de reeks Kleine Klassieken is gebaseerd op Sigmund Freud, *Werken 8*: pp. 165-218: vertaling Thomas Graftdijk (1985), bezorgd en volledig herzien door Wilfred Oranje (2006).

Bij de vertaling is gebruikgemaakt van de *Gesammelte Werke 13* (1940) © S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main; van de *Studienausgabe 3* (1975) © S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main; van redactionele aantekeningen uit *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud 18* (1955) en uit de *Revised Standard Edition* © The Institute of Psycho-Analysis, Londen.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag & binnenwerk
René van der Vooren

ISBN 978 90 2444 886 9 | NUR 730

www.boomfilosofie.nl

DUITSE UITGAVEN

Jenseits des Lustprinzips

- 1920 Leipzig, Wenen en Zürich, Internationaler Psychoanalytischer Verlag. 60 pagina's.
- 1921 2de druk, bij dezelfde uitgever. 64 pagina's.
- 1923 3de druk, bij dezelfde uitgever. 94 pagina's.
- 1925 *Gesammelte Schriften* 6: 189-257.
- 1931 *Theoretische Schriften (1911-1925)*, Wenen, 178-247.
- 1940 *Gesammelte Werke* 13: 1-69.
- 1975 *Studienausgabe* 3: 213, 217-272.
- 1992 *Das Ich und das Es, Metapsychologische Schriften* (Taschenbuch 10442), 193-249. (Met een inleiding van Alex Holder.)

ENGELSE VERTALINGEN

Beyond the pleasure principle

- 1922 Londen en Wenen, International Psycho-Analytical Press. VIII + 90 pagina's. (Vertaling C. J. M. Hubback; voorwoord Ernest Jones.)
- 1924 New York, Boni & Liveright.
- 1942 Londen, Hogarth Press en Institute of Psycho-Analysis. (Heruitgave van de vertaling van 1922.)
- 1950 Londen, bij dezelfde uitgevers. VI + 97 pagina's. (Nieuwe vertaling van James Strachey.)
- 1955 *Standard Edition* 18: 1, 7-64. (De vertaling van 1950, licht gewijzigd.)

NEDERLANDSE VERTALINGEN

Het levensmysterie en de psycho-analyse

- 1922 Amsterdam, Querido. 138 pagina's. (Vertaling A. Querido.)
- Aan gene zijde van het lustprincipe*
- 1985 *Psychoanalytische Theorie* 1: 93, 99-163. (Geheel nieuwe vertaling van Thomas Graftdijk.)
- 2006 *Werken* 8: 162, 165-218. (Volledig herzien.)
- 2022 *Aan gene zijde van het lustprincipe*, ongewijzigde uitgave in reeks Kleine Klassieken.

In de psychoanalytische theorie nemen wij voetstoots aan dat het verloop van de psychische processen automatisch door het lustprincipe wordt gereguleerd; wij geloven dus dat het verloop telkens door een met onlust gepaard gaande spanning wordt opgewekt en vervolgens een zodanige richting kiest dat het eindresultaat met een vermindering van deze spanning, dus met een vermijden van onlust of opwekken van lust verbonden is. Als wij, rekening houdend met dit verloop, de door ons bestudeerde psychische processen bezien, introduceren wij in ons werk het economische gezichtspunt. Wij zijn van mening dat een beschrijving die naast de topische en de dynamische factor ook deze economische factor poogt te verdisconteren, de meest volledige is die wij ons thans kunnen voorstellen en de onderscheidende benaming van *metapsychologische* beschrijving verdient.¹

Hierbij achten wij het niet interessant te onderzoeken in hoeverre wij met de hypothese van het lustprincipe een bepaald historisch vastgelegd, filosofisch stelsel nabij zijn gekomen of ons daarbij hebben aangesloten. Wij komen tot zulke speculatieve hypothesen als wij de dagelijks waargenomen feiten op ons gebied willen beschrijven en verantwoorden. Prioriteit noch oorspronkelijkheid behoort tot de doelen die het psychoanalytische werk gesteld zijn, en de indrukken die aan het postulaat van dit principe ten grondslag liggen, springen zozeer in het oog dat het welhaast onmogelijk is ze over het hoofd te zien. Wij zouden echter graag onze dank betuigen aan een filosofische of psychologische theorie die ons wist te zeggen welke betekenissen de voor ons zo imperatieve

1 Cf. paragraaf IV van 'Het onbewuste' (1915).

lust- en onlustgevoelens hebben. Helaas wordt ons op dat punt niets bruikbaar aangeboden. Dit is het obscuurste en ontoegankelijkste gebied van het zielenleven, en als wij met geen mogelijkheid kunnen vermijden het aan te roeren, denk ik dat de minst rigide vooronderstelling dienaangaande de beste zal zijn. Wij hebben besloten lust en onlust met de kwantiteit van de in het zielenleven aanwezige — en op geen enkele wijze gebonden — excitatie² in verband te brengen, in die zin dat onlust met een toename en lust met een afname van deze kwantiteit overeenkomt. Wij denken hierbij niet aan een eenvoudige verhouding tussen de sterkte van de gewaarwordingen en de veranderingen waaraan wij ze relateren; en wel het allerm minst — gezien alle ervaringen van de psychofysiologie — aan een directe proportionaliteit. Waarschijnlijk is de mate van vermindering of vermeerdering in de tijd de voor de gewaarwording beslissende factor. Het experiment zou hier wellicht een toegang kunnen vinden; voor ons analytici is het niet raadzaam dieper op deze problemen in te gaan zolang wij ons niet door volkomen betrouwbare waarnemingen kunnen laten leiden.³

De constatering kan ons echter niet onverschillig laten dat een zo scherpzinnige onderzoeker als G. Th. Fechner een opvatting van lust en onlust heeft verdedigd die in essentie samenvalt met het ons door de psychoanalytische praktijk opgedrongen concept. Fechners these komt voor in zijn kleine studie *Einige Ideen zur Schöpfungs- und Entwicklungsgeschichte der Organismen*, 1873 (hoofdstuk XI, postscriptum, p. 94) en luidt aldus: 'Voor zover bewuste impulsen altijd met lust of

2 De begrippen *kwantiteit* en *gebonden* excitatie waarvan Freuds hele werk is doordrongen, worden misschien het meest gedetailleerd besproken in het 'Ontwerp van een psychologie' (1950) uit 1895. Zie ook hierna p. 42.

3 Dit argument noemt Freud op p. 77 nogmaals en werkt hij verder uit in 'Het masochisme als economisch probleem' (1924). Zie ook deel I, 7 van het 'Ontwerp' (1950).

onlust in verband staan, is er ook een psychofysische samenhang denkbaar van lust of onlust met condities van stabiliteit en instabiliteit, en dit kan de elders verder door mij uit te werken hypothese funderen dat elke psychofysische beweging die boven de drempel van het bewustzijn uitkomt, sterker met lust gepaard gaat naarmate ze boven een bepaalde grens nadert tot volledige stabiliteit, en met onlust naarmate ze boven een bepaalde grens daarvan afwijkt, terwijl tussen deze beide als kwalitatieve lust- en onlustdrempels te typeren grenzen een zekere marge van esthetische indifferentie bestaat...'⁴

De feiten die ons genoopt hebben om aan de heerschappij van het lustprincipe in het zielenleven te geloven, vinden tevens hun uitdrukking in de hypothese dat het psychische apparaat ernaar streeft de aanwezige excitatiekwantiteit zo laag mogelijk of ten minste constant te houden. Dit betekent hetzelfde, alleen anders geformuleerd, want als de arbeid van het psychische apparaat ten doel heeft de excitatiekwantiteit laag te houden, moet alles wat ertoe kan leiden dat deze toeneemt, worden waargenomen als iets dat in strijd is met de functie van het apparaat en dus met onlust gepaard gaat. Het lustprincipe is een afgeleide van het constantieprincipe; in werkelijkheid werd het constantieprincipe uit dezelfde feiten afgeleid die ons ertoe dwongen het lustprincipe te postuleren.⁵ Bij een

4 Cf. deel I, 8 van het 'Ontwerp' (1950). — 'Esthetisch' wordt hier gebruikt in de oude betekenis van 'betrekking hebbend op gewaarwording of waarneming'.

5 Het *constantieprincipe* dateert van het eerste begin van Freuds psychologische onderzoeken. De eerste enigszins uitvoerige behandeling ervan (in semi-fysiologische termen) werd gegeven door Breuer in zijn theoretische aandeel in de 'Studies over hysterie' (1895). Hij omschrijft het daar als 'de tendens om de intracerebrale excitatie constant te houden'. In dezelfde passage noemt hij Freud de geestelijke vader ervan, en inderdaad bestaan er een of twee oudere, zeer summiere verwijzingen naar dit principe door Freud zelf, welke pas na zijn dood werden gepubliceerd. Het onderwerp wordt bovendien uitvoerig behandeld in het 'Ontwerp' (1950) onder de benaming *nerveuze traagheid*.